

جمهوری اسلامی ایران

مدیریت حوزه علمیه استان قم

رساله علمی سطح ۳

تحلیل ویژگی های مختص هر پیامبر از پیامبران الهی در تبلیغ از منظر قرآن

استاد رهنما: دکتر سید علی اکبر حسینی

محقق: علی اصغر صادقی

سال تدوین: ۱۳۹۸

چکیده

مسئله تبلیغ یکی از مهمترین مسائل در بسط و گسترش دین الهی در میان مردم بوده است. و این امر یکی از قدیمی ترین روشهایی بوده که توسط پیامبران الهی در طول دوران مختلف مورد اجرا قرار گرفته است. پژوهش حاضر با هدف بررسی ویژگیهای خاص و منحصر به فرد پیامبران الهی در تبلیغ از منظر قرآن کریم انجام گرفته است. برای نیل به اهداف تحقیق ویژگیهای هر یک از پیامبران در تبلیغ از آیه های مختلف قرآن کریم گردآوری و در مورد هر یک بحث شده است. مسئله تبلیغ به همان معنای صحیح و واقعی، رساندن و شناساندن یک پیام به مردم است، آگاه ساختن مردم به یک پیام و معتقد کردن و متمایل نمودن و جلب کردن نظرهای مردم به یک پیام است. رساندن یک پیام، اسلوب و روش صحیح می خواهد و تنها با روش صحیح است که تبلیغ موفقیت آمیز خواهد بود. از آیات قرآن کریم چنین استنباط می شود که تبلیغ به معنی رساندن و بیان کردن احکام و معارف الهی است که جنبه، بشارتی و هدایتی دارد تا انسان بتواند با اراده و اختیار خویش مسیر حق را بییابد؛ این وظیفه به عهده پیامبران و اولیاء الهی نهاده شده که بر دو پایه آزادی و برهان استوار است. بر این اساس، تمام اعمال، رفتار و کردار پیامبر در هر زمینه ای که باشد، به عنوان یک روش تبلیغی در جهت هدف محسوب می شود. این مسئله به عنوان یکی از ویژگیهای عمومی در میان تمام انبیاء الهی در امر تبلیغ مشاهده شده است. با اینحال هر یکی از انبیاء ویژگیهای اختصاصی مختص به خود را داشته اند که هر یک بر حسب ویژگیهای اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، اقتصادی و ... در زمان نبوت ایشان متفاوت بوده است.

کلمات کلیدی: قرآن کریم، تبلیغ، پیامبر اکرم (ص)، پیامبران الهی.

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۲	فصل اول: گفتار اول.....
۳	۱-۱- بیان مسئله.....
۳	۲-۱- ضرورت انجام تحقیق.....
۳	۳-۱- سؤالات تحقیق:.....
۳	۱-۳-۱- سؤال اصلی:.....
۳	۲-۳-۱- سؤالات فرعی:.....
۴	۴-۱- فرضیه تحقیق.....
۴	۵-۱- اهداف و فوائد تحقیق.....
۴	۶-۱- پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش.....
۸	گفتار دوم: مفاهیم.....
۹	۱-۲- مفاهیم تبلیغ.....
۹	۱-۱-۲- «روش» و «سبک».....
۹	۲-۱-۲- ارکان و اهداف تبلیغ.....
۹	۳-۱-۲- مولفه‌های تبلیغ.....
۱۱	گفتار سوم پیش نیازها.....
۱۲	ویژگی‌های مشترک انبیا در تبلیغ از منظر قرآن.....
۱۲	۱- دعوت به توحید.....
۱۲	۲- رعایت مراحل تبلیغ.....
۱۴	۳- شکیبایی.....
۱۶	فصل دوم: ویژگی‌های اختصاصی تبلیغ پیامبران (آدم، ادریس، نوح، هود، صالح علیهم السلام) در قرآن کریم.....
۱۷	گفتار اول: ویژگی‌های اختصاصی تبلیغ حضرت آدم (ع) در قرآن.....
۱۸	گفتار دوم: ویژگی‌های اختصاصی تبلیغ حضرت ادریس (ع) در قرآن.....

- ۱- ویژگیهای رفتاری حضرت ادریس در تبلیغ ۱۸
- ۲- ویژگیهای اخلاقی حضرت در تبلیغ ۱۹
- ۳- ویژگیهای اعتقادی حضرت در تبلیغ ۲۰
- گفتار سوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت نوح (ع) در قرآن ۲۲
- الف) بیان صریح عقاید: ۲۲
- ب) مداومت در تبلیغ: ۲۳
- ج) بهره برداری از تمام فرصت ها و شیوه ها: ۲۴
- د) مرحله بندی تبلیغ: ۲۵
- ۱- عدم درخواست مزد ۲۷
- ۲- ترغیب و تشویق ۲۸
- گفتار چهارم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت هود (ع) در قرآن ۲۹
- ویژگیهای حضرت در تبلیغ ۳۰
- ۱- ویژگیهای اخلاقی حضرت در تبلیغ ۳۱
- ۲- ویژگیهای اجتماعی حضرت در تبلیغ ۳۲
- ۳- ویژگیهای رفتاری حضرت در تبلیغ ۳۲
- ۴- ویژگیهای اعتقادی حضرت در تبلیغ ۳۳
- گفتار پنجم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت صالح (ع) در قرآن ۳۵
- ۱- ویژگیهای اعتقادی ۳۷
- ۲- ویژگیهای اخلاقی و اجتماعی و رفتاری ۴۰
- فصل سوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ پیامبران (ابراهیم، اسماعیل، لوط، اسحاق، یعقوب علیهم السلام) در قرآن کریم ۴۳
- گفتار اول: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت ابراهیم (ع) در قرآن ۴۴
- ۱- ویژگیهای اخلاقی حضرت ابراهیم ۴۴
- ۲- ویژگیهای اجتماعی حضرت در تبلیغ ۴۶
- ۳- ویژگیهای اعتقادی حضرت در تبلیغ ۵۱
- ۳-۱- تأکید همه جانبه بر عبادت و نماز: ۵۱

- ۳-۲- تصریح به توحید و خداپرستی در همه شرایط ۵۵
- ۳-۳- بیزاری و برائت از کفر و شرک ۵۵
- ۴- ویژگیهای رفتاری حضرت در تبلیغ ۵۶
- گفتار دوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت اسماعیل (ع) در قرآن ۵۸
- گفتار سوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت لوط (ع) در قرآن ۶۲
- ۱- ویژگیهای اخلاقی حضرت در تبلیغ ۶۳
- ۲- ویژگیهای اجتماعی حضرت در تبلیغ: ۶۳
- ۳- ویژگیهای رفتاری حضرت در تبلیغ: ۶۵
- ۴- ویژگیهای اعتقادی حضرت در تبلیغ ۶۶
- گفتار چهارم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت اسحاق (ع) در قرآن ۶۷
۱. اقامه‌ی نماز و پرداخت زکات ۶۷
۲. انذار و تبشیر قوم ۶۷
۳. انجام کارهای خیر ۶۸
- گفتار پنجم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت یعقوب (ع) در قرآن ۷۱
- ۱- ویژگیهای اجتماعی ۷۲
- ۲- ویژگیهای اعتقادی ۷۳
- ۳- ویژگیهای رفتاری ۷۴
- فصل چهارم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ پیامبران (یوسف، شعیب، ایوب، موسی، هارون علیهم السلام) در قرآن کریم ۷۶
- گفتار اول: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت یوسف (ع) در قرآن ۷۷
- ۱- ویژگیهای اعتقادی ۷۷
- ۲- ویژگیهای رفتاری ۸۰
- ۳- ویژگیهای اخلاقی ۸۲
- ۴- ویژگیهای اجتماعی ۸۳
- گفتار دوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت شعیب (ع) در قرآن ۸۸
- ۱- ویژگیهای اجتماعی ۸۹

- ۲- ویژگیهای اعتقادی..... ۸۹
- ۳- شیوه های رفتاری ۹۳
- گفتار سوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت ایوب (ع) در قرآن..... ۹۹
- گفتار چهارم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت موسی (ع) در قرآن ۹۹
- ۱- ویژگیهای اخلاقی..... ۹۹
- ۲- ویژگیهای رفتاری ۱۰۲
- ۳- ویژگیهای اجتماعی..... ۱۰۵
- ۳-۱- روش برشمردن نعمتها(تذکر)..... ۱۰۶
- ۳-۲- روش آزمایش و تصفیه..... ۱۰۸
- ۳-۳- روش مقابله به مثل..... ۱۰۹
- ۳-۴- روش مقایسه ۱۱۰
- ۳-۵- روش نقل قصص..... ۱۱۰
- ۴- ویژگیهای اعتقادی..... ۱۱۲
- ۴-۱- بشارت و انداز در روش دیگر حضرت موسی علیه السلام..... ۱۱۲
- ۴-۲- دعوت بر اساس بینه ۱۱۳
- گفتار پنجم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت هارون (ع) در قرآن ۱۱۴
- ۱- اهداف تبلیغ حضرت هارون ۱۱۴
- ۲- روش های تبلیغی حضرت هارون..... ۱۱۵
- ۳- موانع تبلیغ حضرت هارون ۱۱۶
- فصل پنجم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ پیامبران (داود، سلیمان، الیاس، الیسع، یونس علیهم السلام) در قرآن کریم..... ۱۱۸
- گفتار اول: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت داوود (ع) در قرآن..... ۱۱۹
- ویژگیهای اعتقادی، اخلاقی، رفتاری و اجتماعی تبلیغ حضرت داوود (ع) در قرآن ۱۲۰
- گفتار دوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت سلیمان (ع) در قرآن..... ۱۲۱
- ۱- ویژگیهای اعتقادی..... ۱۲۱
- ۲- ویژگیهای رفتاری ۱۲۲

- ۳- ویژگیهای اجتماعی..... ۱۲۴
- ۴- ویژگیهای اجتماعی..... ۱۲۶
- گفتار سوم: ویژگیهای اعتقادی، اخلاقی، رفتاری و اجتماعی حضرت الیاس (علیه السلام) در قرآن..... ۱۲۹
- گفتار چهارم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت الیسع (ع) در قرآن..... ۱۳۲
- گفتار پنجم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت یونس (ع) در قرآن..... ۱۳۴
- ویژگیهای اعتقادی، اخلاقی، رفتاری و اجتماعی..... ۱۳۵
- فصل ششم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ پیامبران (ذی الکفل، زکریا، یحیی، عیسی، عزیر علیهم السلام) در قرآن کریم..... ۱۳۸
- گفتار اول: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت ذی الکفل (ع) در قرآن..... ۱۳۹
- ویژگیهای اعتقادی، رفتاری و اجتماعی..... ۱۳۹
- گفتار دوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت زکریا (ع) در قرآن..... ۱۴۰
- گفتار سوم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت یحیی (ع) در قرآن..... ۱۴۲
- گفتار چهارم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت عیسی (ع) در قرآن..... ۱۴۵
- ۱- ویژگیهای اخلاقی حضرت عیسی در تبلیغ..... ۱۴۵
- ۲- ویژگیهای اجتماعی حضرت در تبلیغ..... ۱۴۶
- ۲-۱- تبیین اختلافات مردم..... ۱۴۶
- ۲-۲- دعوت مردم به اطاعت از خویش..... ۱۴۶
- ۲-۳- نظارت بر امت..... ۱۴۶
- ۳- ویژگیهای اعتقادی حضرت در تبلیغ..... ۱۴۷
- ۳-۱- تغییر برخی احکام یهودیت..... ۱۴۷
- ۳-۲- تذکر به حواریون درباره رعایت ادب در درخواست از خدای متعال..... ۱۴۷
- ۴- ویژگیهای رفتاری حضرت در تبلیغ..... ۱۴۸
- ۴-۱- تبلیغ بر اساس حکمت..... ۱۴۸
- ۴-۲- تبلیغ بر اساس بینه..... ۱۴۹
- گفتار پنجم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت عزیر (ع) در قرآن..... ۱۵۰
- فصل هفتم: ویژگیهای اختصاصی تبلیغ پیامبر اکرم (ص) در قرآن کریم..... ۱۵۵

- الف) دلسوزی برای هدف..... ۱۵۶.....
- ب) جامعیت در فضایل و کمالات انسانی..... ۱۵۷.....
- متغیرهای اصلی تبلیغ رسول اکرم (ص)..... ۱۵۷.....
- ۱- روشهای تبلیغی پیامبر، با کفار و مشرکان..... ۱۵۸.....
- ۱-۱- طرح مواضع مشترک..... ۱۵۹.....
- ۲-۱- دعوت به تفکر منطقی..... ۱۶۰.....
- ۳-۱- استفاده از فرصتها..... ۱۶۱.....
- ۴-۱- اتخاذ مواضع صریح و شجاعانه..... ۱۶۲.....
- ۵-۱- عدم نرمش در اصول..... ۱۶۳.....
- ۶-۱- استدلال منطقی و فطری..... ۱۶۳.....
- ۷-۱- دعوت به مشترکات..... ۱۶۴.....
- ۸-۱- تبلیغ فردی..... ۱۶۵.....
- ۹-۱- تبلیغ مرحله‌ای..... ۱۶۵.....
- الف- دعوت پنهانی..... ۱۶۶.....
- ب- دعوت نزد بکان..... ۱۶۶.....
- ج- دعوت عمومی..... ۱۶۷.....
- ۲- روشهای تبلیغی پیامبر، با مؤمنان و موحدان..... ۱۶۸.....
- ۱-۱- مدارا و تشویق، اصول اولیه دعوت..... ۱۶۸.....
- ۲-۲- بنیادگذاری پایگاه‌های تبلیغی - ترویجی..... ۱۶۹.....
- ۳-۲- ترویج اخوت و برادری..... ۱۶۹.....
- ۴-۲- مشورت و رایزنی با یاران..... ۱۷۰.....
- ۳- روشهای تبلیغی پیامبر با عموم مخاطبان..... ۱۷۱.....
- ۱-۳- توجه به طبقات مختلف جامعه..... ۱۷۱.....
- ۲-۳- هماهنگی معیشتی با مخاطبان..... ۱۷۲.....
- ۳-۳- طبابت دواار..... ۱۷۳.....

- ۳-۴- سهولت در امر دین ۱۷۴
- ۳-۵- القای پیام به صورت غیر مستقیم (روش الگویی) ۱۷۵
- ۳-۶- آگاهی دهنده ۱۷۵
- جمع بندی ۱۷۶
- الف) خوردن روزی حلال و انجام عمل صالح ۱۷۷
- ب) توصیه به صبر و استقامت ۱۷۸
- ج) اقامه‌ی دین وعدم تفرقه و نفاق در آن ۱۷۹
- د) کوتاهی نکردن در ادای مسئولیت تبلیغ و رسالت و رهبری ۱۸۰
- نتیجه گیری ۱۸۰
- منابع ۱۸۲

فصل اول:

گفتار اول: کلیات

۱-۱- بیان مسئله

انبیا دارای یکسری ویژگیهای مشترک اند که می توان این ویژگی ها را در هر زمان و شرایط جغرافیایی، تاریخی، دینی، به مخاطبهای آن زمان ارائه کرد. مانند: اصل توحیدمداری، دعوت به ربوبیت الهی، اصل دعوت به اخلاق؛ اما این نکته را باید توجه داشت که هر یک از انبیا، دارای ویژگی های اختصاصی نیز هستند. از آن که هر پیامبری در هر برهه ای از زمان، در ارایه پیام الهی، روشی متناسب با شرایط اقلیمی، تاریخی، اجتماعی، خود داشته، که احیانا با پیامبران دیگر، متفاوت بوده است. به همین دلیل شاهد دو حوزه تبلیغی برای انبیا هستیم: حوزه عمومی که شامل همه فرستادگان الهی می شود. و حوزه اختصاصی که به شیوه فردی هر یک از پیامبران در تعامل با مخاطبان عصر خود مربوط می شود. قلمرو این تحقیق، قرآن است و هدف آن شناسایی و تبیین ویژگیهای خاص پیامبران در تبلیغ و تبیین رسالت خویش است.

۱-۲- ضرورت انجام تحقیق

وجود رقیبان قدرت مند در عرصه های مختلف اعتقادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و نقش فراوان تبلیغ و حساسیت تبلیغ دینی، کاوش در این زمینه از وظایف خطیر، ضروری و حائز اهمیت پژوهش های دینی است. امروزه می گویند که بیش از نیمی از درآمدهای مراکز اقتصادی، صرف تبلیغ می شود. تبلیغ نقش بسیار موثری دارد. قرآن به عنوان متقن ترین متن و هدایت بخش ترین کتاب در دسترس ما است. در این منبع و حیانی، موضوع تبلیغ با شیواترین روش ممکن بیان شده. بنابراین لازم است پژوهشی در عرصه تبلیغ در قلمرو قرآن انجام گیرد.

۱-۳- سؤالات تحقیق:

۱-۳-۱- سؤال اصلی:

دیدگاه قرآن درباره ویژگیهای خاص انبیا در تبلیغ چیست؟

۱-۳-۲- سؤالات فرعی:

۱- ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت آدم، ادریس، نوح، هود، صالح علیهم السلام در قرآن چیست؟

۲- ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت ابراهیم، اسماعیل، لوط، اسحاق، یعقوب علیهم السلام در قرآن چیست؟

۳- ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت یوسف، شعیب، ایوب، موسی، هارون علیهم السلام در قرآن چیست؟

۴- ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت داود، سلیمان، الیاس، الیسع، یونس علیهم السلام در قرآن چیست؟

۵- ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت ذی الکفل، زکریا، یحیی، عیسی، عزیر علیهم السلام در قرآن چیست؟

۶- ویژگیهای اختصاصی تبلیغ حضرت پیامبر اکرم (ص) در قرآن چیست؟

۱-۴- فرضیه تحقیق

۱- براساس آموزه‌های قرآنی، هریک از پیامبران، افزون بر ویژگیهای مشترک، از ویژگیهای اختصاصی نیز برخوردار بودند.

۲- یکی از علت‌های اختلاف در شیوه‌های تبلیغی انبیا مقتضیات زمانی و مکانی بوده است.

۳- اگرچه انبیای الهی در شیوه‌های تبلیغی اختلاف داشته‌اند اما همه آن‌ها دارای هدفی یکسان می‌باشند.

۱-۵- اهداف و فوائد تحقیق

شناسایی و تبیین نظر قرآن درباره شیوه‌های تبلیغی

ایجاد زمینه‌های لازم برای مباحث نظری و اتخاذ اصول و مبانی تبلیغ

ارایه شیوه‌های مختلف در تبلیغ کارآمد

دست‌یابی به شیوه موفق در رساندن پیام الهی

۱-۶- پیشینه تحقیق و امتیاز این پژوهش

پیامبر اعظم در قرآن: مولف: سیدعباس سیدکریمی/مبانی رسالت انبیا در قرآن مولف: عبدالله نصری

اسوه های قرآنی و شیوه های تبلیغی آنان: مولف: مصطفی عباسی مقدم. شفق، محمد ابراهیم؛ (۱۳۹۰) جایگاه دانش، در رهبری و تبلیغ از منظر قرآن

این مقاله، با موضوع «ویژگی های علمی و تبلیغی رهبری در قرآن» از عناوین: «مقدمه»، «کلیات»، «جایگاه دانش در رهبری و تبلیغ از نگاه قرآن»، «اصول مشترک رهبری و تبلیغ در قرآن»، «قلمروهای دانش رهبری و تبلیغ»، «جمع بندی و نتیجه گیری»، شکل گرفته است. سؤال اصلی تحقیق: «بین دو مقام رهبری و تبلیغ دین از یک سو و تخصص علمی در موضوعات مرتبط از سوی دیگر، چه نوع رابطه و همبستگی وجود دارد؟» فرضیه تحقیق: «پیوند و همبستگی عمیق رهبری و تبلیغ دین، با ویژگی های علمی و دانش های تخصصی مرتبط» رابطه دانش و سیاست در زندگی اجتماعی، در مقدمه روشن شده است. پس از مفهوم شناسی واژه های علم، رهبری، تبلیغ و قرآن، رابطه رهبری با دانش و تبلیغ و پنج نکته کلیدی تبلیغ و رهبری، توضیح داده شده است. جایگاه دانش در رهبری و تبلیغ، با دلایل قرآنی و روایی مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته و لزوم تخصص علمی در هر دو حوزه رهبری و تبلیغ دین - در راستای اثبات فرضیه فوق - از ادله نامبرده استنباط و تبیین گردیده و تأکید ادله و به ویژه ادله روایی بر اعلمیت و افقهیت در هر دو حوزه روشن شده است و در صورت وجود مقام رهبری، ویژگی دانش تخصصی تبلیغ دین به عنوان پشتوانه آن، اهمیت فوق العاده می یابد. اصول مشترک رهبری و تبلیغ در قرآن کریم، با توجه به جایگاه رهبری و تبلیغی انبیاء عظیم الشان الهی علیهم السلام تا هفت اصل، نام برده شده است. قلمرو دانش رهبری و تبلیغ در حوزه های چهارگانه احکام فقهی و موضوع شناسی، دانش سیاسی، دانش مدیریت و دانش تبلیغ، به طور خلاصه بحث و بررسی شده است. در پایان جمع بندی و نتیجه گیری خلاصه از تحقیق در هفت بند، آورده است.

رهبری، حسن؛ (۱۳۹۰). گستره تبلیغ و هشدار پیامبران در قرآن

در قرآن با آیات دوگانه ای روبه رو هستیم؛ آیاتی که ناظر به رسیدن ندای حق و توحید به گوش همگان و اتمام حجت به همه ساکنان این کره خاکی است؛ و آیاتی که به نرسیدن آن به گوش همگان در شماری از شهرها و سکونت گاه های انسانی دلالت دارد. حال با اعتقاد و اعتماد به اینکه سخن وحی از هر تناقضی مبرا است، پس مبنای چنین برداشت تناقض آمیزی از آن سلسله آیات قرآنی چیست؟ و

تفاسیر در حل این مشکل قرآنی چه کرده‌اند و تا کجا رفته‌اند؟ آیا حق مطلب را ادا کرده، تدبیرگرایان را پاسخ قانع کننده‌ای داده‌اند؟ کاوشی در تفاسیر چنین می‌نماید که گاه تلاش‌هایی در حل مسأله انجام گرفته است، اما چون به روش موضوعی نپیموده‌اند، نتیجه مطلوبی هم نگرفته‌اند؛ و چه بسا ناگزیر از وهم و گمان شده‌اند. این جستار به دنبال تفسیر موضوعی در آیات مورد نظر است تا آنچه را که تا کنون پاسخی درخور داده نشده است، پاسخی یابد؛ شاید که مورد توجه پویندگان قرآنی قرار گیرد.

دیاری بیدگلی، محمدتقی؛ مفتاح، محمدهادی؛ فیروزی، نعمت‌الله؛ (۱۳۹۸)، بایسته‌های مدیریتی در تبلیغ راهبردی کل نگر از منظر قرآن کریم

قرآن کریم مهم‌ترین رسالت انبیاء الهی را ابلاغ و رساندن پیام دین می‌داند. توجه به شاخصه‌های قرآنی تبلیغ، مبین این نکته است که جریان تبلیغ، صرف اعلام و انتقال پیام نیست بلکه موفقیت آن حاصل نگاه عالمانه و راهبردی نسبت به ابعاد پیچیده تبلیغ و عناصر دخیل در آن است. بررسی آثار و اقدامات متعدد این حوزه نشان می‌دهد که منابع و رویکردهای موجود «غالباً به شیوه‌های تبلیغ فردی و تبیین الگوهای درون‌دینی» تمرکز داشته و به ندرت رویکرد جامع و دقیق نسبت به انسجام و پیوستگی اجزاء و ابعاد مکمل آن ارائه می‌نماید. این پژوهش با توجه به معارف قرآن کریم و سیره عملی اهل بیت (ع) به بایسته‌هایی دست می‌یابد که توجه به آن می‌تواند منجر به تحول و تاثیرگذاری قابل توجه در جریان تبلیغ دین شود. ضرورت درک جامع از وجوه تمایز، اهداف و کارکردهای تبلیغ دین، اولویت‌بندی نظام موضوعات تبلیغ، ارائه طرح‌های جامع بلندمحور، طراحی نظام جامع مشارکت و نیز اجرای نظام جامع رصد و پایش مستمر تبلیغ از جمله این بایسته‌هاست. مبتنی بر تبلیغ راهبردی کل نگر، ترویج و نهادینه نمودن اصل دین در جامعه با نگاه‌های بخشی، جزئی نگر و اقدامات کوتاه‌مدت و مقطعی حاصل نخواهد شد؛ بلکه تمامی این اقدامات باید مبتنی بر بنیادهای اصیل دینی و بر محور ترسیم دقیق چشم‌اندازها، تبیین منطقی نقش و جایگاه هر یک از اجزاء، ابعاد و برنامه ریزی‌های همسو و هم‌جهت انجام پذیرد.

قنوات، عبدالرحیم؛ (۱۳۷۹)؛ آیین تبلیغ در قرآن کریم و سیره رسول اکرم (ص)

تبلیغ به عنوان وظیفه اصلی رسولان الهی، تبلیغ به عنوان یک وظیفه همگانی، گستردگی شعاع تبلیغ، شیوه‌ها و قوانین حاکم بر روند تبلیغات، استقامت در راه، و سرانجام محدودیتهای تأثیر تبلیغات، از موضوعات و عناوینی هستند که به تصریح یا تلمیح و اشاره در قرآن مورد بحث قرار گرفته‌اند. بررسی در سیره رسول اکرم (ص) نیز به عنوان اولین و بزرگترین مبلغ اسلام، مطالب قابل توجه‌ای در این باره به دست خواهد داد. در این مقاله به دلیل محدودیت، سیره تبلیغی پیامبر (ص) در سه سال اول بعثت، موسوم به سالهای دعوت پنهان مورد بررسی قرار گرفته است.

نبی گلستانی، غلام؛ (۱۳۸۶) تاکتیک‌ها و روش‌های پیامبر (ص) در ابلاغ رسالت

تبلیغات در دنیای امروز امری بسیار حساس است، چنان‌که رسماً بخش عمده‌ای از بودجه هر کشور صرف شناخت مکتب‌ها، نظام‌ها، شخصیت‌های سیاسی، مذهبی و اجتماعی می‌شود و نفوذ نظام‌ها، مکتب‌ها و استیفای حقوق هر ملت و کشور به توان تبلیغی آن بستگی دارد. از آنجا که فلسفه بعثت انبیا علیه السلام و هدف نهایی کتاب‌های آسمانی نیز اجرای تبلیغات، یعنی رساندن پیام وحی به مردم و جلب همکاری و همراهی و کسب رأی اعتماد آنان است، اهمیت تبلیغ به عنوان یک مؤلفه ضروری در حرکت‌های اجتماعی و تصمیم‌گیری‌های سیاسی پیامبران روشن است، و همچنین از آن جهت که اسلام، به عنوان یک مکتب جهانی و جاودانی، مسؤولیت هدایت تمام انسان‌ها را عهده‌دار است، مسأله تبلیغ و ترویج احکام آن بسیار مهم است. از این رو شناخت حیات تبلیغی پیامبر اعظم صلی الله علیه و اله و توجه به شیوه‌ها و روش‌هایی که آن بزرگوار برای دعوت الهی خویش به کار گرفت، که نتیجه آن تحول عظیم فرهنگی و فکری و مدنی در فرصتی کوتاه در جامعه، بلکه جهان معاصر وی شد، درخور تأمل بایسته است. نگارش این پایان‌نامه در راستای شناسایی شیوه و روش‌هایی است که پیامبر صلی الله علیه و اله در امر مهم تبلیغات به کار بسته است.

امتیازات این پژوهش این است که اولاً به ویژگیهای خاص تبلیغی همه انبیا مذکور در قرآن پرداخته است و ثانیاً بحث در این تحقیق به صورت مقایسه‌ای می‌باشد که تبلیغ انبیا را با یکدیگر مقایسه نموده است.

گفتار دوم: مفاهیم

۲-۱- مفاهیم تبلیغ

پیش از ورود به مباحث اصلی فصل حاضر، لازم است برخی از مفاهیم کلیدی نوشته را تبیین شود و فضای بحث روشن گردد.

۲-۱-۱- «روش» و «سبک»

واژه روش، شیوه و سبک، معمولاً مترادف هم بوده و دارای یک معنا می باشند. به دشواری می توان میان این کلمات وجه تمایزی تصویر کرد. دهخدا در لغت نامه اش درباره معنای «شیوه» می نویسد: «طور، عمل، طرز، روش، رسم، طریقه، سبک، اسلوب، نهج، وتیره، نسق، سان، گون، گونه، هنجار، طریق، راه.» دهخدا در ادامه به معانی اصطلاحی این واژه نیز می پردازد: «قاعده زندگی، طریقه کردار و عمل، عادت و خوی طبیعت، قانون، مذهب و طریقه، سامان و سرانجام، هنر و کمال، ابزار و آلت، دل فریبی و خاطر نوازی.»

بنابراین، کلماتی که ملاحظه شد، معنایی قریب به هم دارد و مترادف به کار می روند. مراد نگارنده هم از روش در این نوشته، روش ها، اسلوب ها و سبک های تبلیغی رسول اکرم ص می باشد

۲-۱-۲- ارکان و اهداف تبلیغ

واژه «تبلیغ» و «تبلیغات» در لغت، به معنای «رسانیدن و واصل کردن پیغام و عقاید دینی با وسایل ممکن» است. و در اصطلاح، «تلاشی آگاهانه است که توسط برخی افراد یا گروه ها با بهره گیری از وسایل ارتباطی برای کنترل، شکل دادن، یا تغییر نگرش افراد دیگر گروه ها، انجام می شود، با این هدف که عکس العمل آنها در یک موقعیت ویژه، به گونه ای که مطلوب برنامه ریزان تبلیغات است، تحت تأثیر قرار گیرد.»

۲-۱-۳- مولفه های تبلیغ

تبلیغ، دارای مؤلفه های بسیاری است؛ برخی از آنها رکن بوده که با نبودشان تبلیغ وجود نخواهد داشت و برخی، غیر رکن است. پیام دهنده، پیام گیرنده، محتوای پیام، ابزار و وسایل پیام رسانی و سبک ها و شیوه های پیام رسانی، از مؤلفه های اصلی و زمینه های ارسال و دریافت پیام، مخاطب شناسی،

نیازشناسی، روش شناسی، موقعیت شناسی، زبان شناسی و واژه گزینی و پیامد شناسی، از مؤلفه‌های غیررکنی تبلیغ نام برده شده است.

تبلیغ اسلامی، سه هدف مهم دارد: تعلیم، تربیت و تزکیه. در طول تاریخ، همواره رشد علمی و عملی مخاطبان، مورد اهتمام مبلغان اسلامی بوده است. از این رو، محتوای تبلیغ اسلامی باید وحیانی، مستند، شفاف، روشن، هنرمندانه، جذاب، متناسب با نیاز و فهم مخاطب و دارای انذار و تبشیر باشد.